पंतप्रधान नरेंद्र मोदी कालीन भारताच्या परराष्ट्र धोरण आणि आव्हाणे एक अभ्यास

डॉ.एल.बी. डोंगरे
(राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख)
हुतात्मा जयवंतराव पाटील महाविद्यालय
हिमायतनगर ता. हिमायतनगर जि. नांदेड

जागतिकीकरणाच्या युगात मेक–इन–इंडिया, स्कील इंडिया डिजीटल इंडिया धोरणाचा पुरस्कार करून संयुक्त राष्ट्र संघाच्या पारंपारीक सुरक्षा परिषदेच्या व्यवस्थेला विरोध केला. नवीन धोरणाचा पुरस्कार केला. भारत जगातील सर्वात मोठा लोकशाही– मानवतावादी देश आहे.

देशाच्या परराष्ट्र धोरणाच्या आदर्शवादी मुल्यामध्ये आमुलाग्र बदल केला. नवीन वास्तववादी परराष्ट्र धोरणाचा स्वीकार केला. जगातील प्रत्येक राष्ट्र आपला मित्र बनला पाहीजे व आपल्या राष्ट्राच्या विकासाला हातभार लावला पाहीजे हे धोरण आखले त्यानुसार जगात कानाकोपऱ्यात असलेल्या राष्ट्राला देखील पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी भेट दिली. तेथील सरकार व श्रीमंत गुंतवणुकदारांना भारतीय बाजारपेठेचे महत्व पटवुन दिले. त्यामुळे भारताच्या प्रतिष्ठेत वाढ झाली.

नेबर फर्स्ट ' या पारंपारीक परराष्ट्र धोरणात बदल केला. परमाणु आक्रमण सोडून इतर सर्व बाबतीत भारत कोणत्या देशाची हुकुमशाही व दहशतवाद सहन करणार नाही हे 'डोकलाम' समस्ये मध्ये चीन सोबत झालेल्या संघर्षात दाखवुन दिले तसेच काश्मिर व पठाण कोट दहशतवादी हल्ला सर्जीकल स्ट्राईक करून प्रतियुत्तर दिले हा परराष्ट्रधोरणाचा आदर्शवादाकडून वास्तवादाकडे प्रवास आहे.

आत्मनिर्भर भारत योजना आखली त्यानुसार शत्रुराष्ट्रांचा मुकाबला करण्यासाठी शस्त्रांच्या अत्याधुनिक बनविण्यावर तसेच उपग्रह प्रक्षेपणावर भर दिला. शस्त्रांच्या हया उत्पादन व विक्रीवर भर दिला दक्षिण आशिया खंडात चीनचा प्रभाव कमी करण्यासाठी वनबेल्ट, वनरोड प्रकल्पाला विरोध केला. स्ट्रींग ऑफ पर्ल्स आणि सिल्क रोड, फाइवफिंगर पॉलीसी याला विरोध केला. अमेरिका, जपान, ऑस्ट्रेलिया, फ्रान्स, जर्मनी, इस्त्राईल, फिलीस्तीन, इराण, सौदीअरब या राष्ट्रा सोबत राजनितिक संबंध प्रस्थापित करतांना आपले पारंपारिक मित्र रशिया सोबत संबंध मजबुत केले. युरोपीय गुतवणुक द्वारे सोबतच शेजारील राष्ट्राच्या गुतवणुकदारांना देखील आकर्षीत केले. परराष्ट्र धोरणात इतर राष्ट्राच्या भावनिक संबधावर देखील भर दिला. जागतिक माहसत्ता होण्याच्या दिशेने संयुक्त राष्ट्राच्या व्या स्थापणा दिनानिमित्त पंतप्रधान मोदी यांनी जागतिक नेतृत्वास मागे टाकत आपले नेतृत्व सिद्ध केले,

प्रस्तुत संशोधनाच्या शोध निबंधामध्ये पंतप्रधान मोदी कालीन भारतीय परराष्ट्र धोरणाच्या आत्मनिर्भर भारत विकसित भारत कौशल्य विकास, डिजीटल इंडिया तसेच प्रादेशिक व जागतिक स्तरावरील भारता समोरिल आव्हान यावर प्रकाश टाकण्याचा प्रयत्न करण्यात आलेला आहे.

समस्या सुत्रन :–

पंतप्रधान नरेंद्र मोदी कालीन भारताच्या परराष्ट्र धोरणाची रूपरेषा आणि आव्हाने हा शोध निबंधाचा विषय म्हणुन निवड करण्यात आली आहे.

ग्रहीतकृत्य :– १. जागतिकीकरणाचे आव्हान समोर जातात शेजारील राष्ट्राशी मैत्रिपूर्ण संबंधाचा आढावा घेणे. २. आत्मनिर्भर भारत, मेक इन इंडिया, कौशल्य विकास डिजीटल इंडिया

VOL- VIII | ISSUE- VII | JULY | 2021 | PEER REVIEW e-JOURNAL | IMPACT FACTOR 7.149 | ISSN 2349-638x

तथ्यसंकनाची साधने :—

प्रस्तुत संशोधन निबधाने कार्य पुर्ण करण्यासाठी तथ्यसंकलना च्या द्वितीय स्त्रोताचा उपयोग करण्यात आलेला आहे. शासनाने प्रकाशित केलेल्या माहिती पुस्तीका शासकिय अहवाल, गॅझेटर, वृत्तपत्रे, साप्ताहिक त्रैमासिक, वार्षीक, अंक इंटरनेट इ. साहयाने माहिती संकलीत केलेली आहे.

संशोधन विषयाचे महत्व :—

विश्वकल्यान, विश्वकुटूंबकम, मानवतावाद, दहशतवादाला विरोध, सहकार्य विकास आत्मनिर्भरता, जागतिक व्यवस्थेच्या बदल गरीब दरिद्री शब्दांना सामाजीक न्याय, युनोच्या मानवतावादी कार्यात सक्रिय सहभाग या मुळे भारताची जागतिक प्रतिष्ठा वाढलेली दिसून येते. भारताचे परराष्ट्र धोरण मानवजातीच्या आणि जागतिक शांतीच्या ज्ञानात भर घालणारे आहे. आत्मनिर्भर भारत या दिशेने आक्रमण करत असतांना चीन—पाक सारख्या राष्ट्रानी भारता समोर मोठे आव्हान निर्माण करताना दिसून येतात या विविध समस्यांचा उदापोह प्रस्तुत शोध निबंधात करण्याचा प्रयत्न केलला आहे.

संशोधन विषयाची व्याप्ती व मर्यादा :—

संशोधन निबधातील परराष्ट्र धोरण पुढील आव्हानाचा उहापोह करणे एवढीच संशोधन मर्यादा निश्चित केलली आहे.

संशोधनाची उदिष्ठये :—

१ मोदी युगातील परराष्ट्र धोरणाची जडण—घडणीचा आढावा घेणे.
२ देशाच्या विकासात महत्वपुर्ण असलेल्या विदेशी गुंतवणुक—तंत्रज्ञानाचा आढावा घेणे.
३ भारतीय सांस्कृतिक—आध्यात्मीक आयुर्वेदाची जगात किर्ती वाढविते.
४ देशाची आत्मनिरर्भता, कौशल्या विकास, डिजीटल, लष्करी तंत्रज्ञानात स्वंयपुर्ण स्थीती जाणुन घेणे.

देशाच्या परराष्ट्र धोरणात शेजारील देशासोबत मैत्रीपूर्ण संबधावर भरदेण्यात आला. त्यासाठी पंतप्रधान मोदी यांनी सर्वप्रथम सार्क परिषदेच्या सर्व अध्यक्षांना आपल्या शपथग्रहण समारंभात आमंत्रित केले. त्यानंतर अमेरिका व रशिया या महासत्ता असलेल्या राष्ट्राना प्रथम भेट देता भुतान सारख्या छोट्याशा राष्ट्राला भेट देऊन परराष्ट्र दौऱ्यानी सुरूवात केली. नेपाळ, बांग्लादेश, म्यानमार, श्रीलंका, पाक, मालदिव सर्व राष्ट्रांना प्रथम भेट देऊन विविध करारांवर व सहकार्याचे करार केले.

१९८४ नंतर ३० वर्षानी पुर्ण बहुमताचे सरकार सत्तेमध्ये आल्यामुळे शेजारील राष्ट्रासोबत असलेल्या समस्या सोडविण्यावर भर देण्यात आला. त्यानुसार भारतीय घटनेमध्ये दुरूस्ती सुध्दा करण्यात आली प्रत्यक्ष विदेशानितीमध्ये प्रभावी भुमिका घेण्यात आला. १९९६ च्या गुजराल सिध्दांतास पुढे नेले. नेबर फर्स्ट या धोरणाला पुन्हा महत्व देण्यात आले. बांग्लादेशा सोबत असलेल्या १९७४ पासूनच्या सिमाविवाद सोडविण्यात यश मिळविले.

पाकीस्तान—भारत संबध :—

पंतप्रधान मोदी सत्तेत आल्यानंतर पाक—चीनचा या दोन्ही राष्ट्रासोबत पुन्हा मैत्रीपूर्ण संबध प्रस्थापीत व्हावेत यासाठी पुढाकार घेतला. पाकचे पंतप्रधान नवाझ शरीफ यांच्या जन्मदिवसाचे औचित्य साधुन अचानक पाकला भेट दिली व जगाला आश्चर्याचा धक्का दिला पण त्याचा शांतता प्रस्थापीत करण्याला मुळ उद्देश पाकने सार्थक होऊ दिला नाही. पाकने 'पठाण कोट' वर मोठे आक्रमण केले. तसेच कुलभुषन जादव या भारतीयास पाक न्यायालयाने हेरगीरीच्या आरोपावरून फाशीची शिक्षा सुनावल्यानतर दोन्ही देशात तनावपूर्ण संबध निर्माण झाले पाकचा जन्मच मुळ द्वेषपूर्ण भावना ठेवुन झाला या बरोबरच ३७० कलम रद्द करूण पाकला भारताने एक प्रकारचा हादरा दिला.

भारत—चीन संबध:—

भारत—चीन या दोन देशादरम्यान तिबेट हा एक महत्वाचा दुवा आहे. मोदीजींनी सांस्कृतिक संबधाचा आधार घेऊन चीनचे राष्ट्रपती जिनपिंग यांना २०१४ मध्ये आमंत्रित केले दक्षिण आशियात वर्चस्व राखण्यावरून पाकला आपल्या हातातील

बाहुले बनवून भारताला एकाकी पाडण्याचे त्याने डावपेच होते. पाकीस्तानातील बंदराच्या विकासाद्वारे इराणच्या आखाती प्रदेशा तील भारताची कोंडी करण्याचा प्रयत्न केला. इराणद्वारे 'चाबहार' बंदराच्या विकासाचे हक्क प्राप्त करणे त्या ठिकाणाहुन होणारा खनिज तेलाच्या साठयाचा पुरवठा सुरक्षीत ठेवने हया भारताचे प्रयत्नास आव्हान निर्माण केले.

चीनने स्ट्रिंग आफ पर्ल्स आणि शिल्करोड या मोठ्या जागतिक प्रकल्पना काटशह देण्यासाठी भारताने 'मौसम' प्रकल्प उभारण्यात आला. परंतु चीन आणि पाकिस्तान भुप्रदेशाला जोडणाऱ्या 'वन बेल्ट, वनरोड' या चीनच्या आर्थिक मार्गी केल्या प्रकल्पाद्वारे आव्हान दिले. तसेच संयुक्त राष्ट्रातील सुरक्षा परिषदेत स्थायी सदस्य म्हणुन निवडूण न होऊ द्यायाचे कारण चिन आहे. N.S.J. गटात प्रवेश चिन मुळे होऊ शकला नाही.

ॲक्ट ईस्ट धोरण :—

पंतप्रधन मोदी यांनी जगात सर्वाधिक मित्रराष्ट्र बनविण्यावर भर दिलेला आहे. त्याचेच एक महत्वपूर्ण पाऊल म्हणजे ॲक्ट इस्ट धोरण होय. पुर्व आणि आग्निय आशिया खंडातील देशासोबत संबध मजबुत करण्यावर भर दिला.

ईशान्य आशिया खंडातील राष्ट्र दहशतवादी समस्यानी ग्रस्त आहेत. त्यांना सहकार्य केले. जसे म्यानमार सोबत सहकार्य करार केला, त्या सोबतच जपान, दक्षिण कोरिया, व्हियतनाम आणि फिलीपीन्स या राष्ट्रासोबत सहकार्य वाढविण्याचे प्रयत्न झाले.

१) अमेरिकेशी जवळीक तर रशियाशी पारंपारीक मैत्री मजबुत करण्यावर भर :—

प्रजासत्ताक दिनाचे निमीत साधुन पंतप्रधान मोदींनी अमेरिकेच राष्ट्राध्यक्ष बराक ओबामा यांना आमंत्रित केले. हि मोदीची रननीती कमालीची यशस्वी ठरली. ओबामा यांचा भारत दौरा हा ऐतिहासीक ठरला. २०१८— संयुक्त राष्ट्रातील महासभेला गेले असता न्युयॉर्क मध्ये ओबामा यांची दुसऱ्या बैठक झाली तसेच २०१६ च्या शिखर परिषदेसाठी तिसरी वेळेस अमेरिकेला भेट दिली तसेच ओबामा यांच्या विनती वरुन २०१६ मध्ये मोदींची पुन्हा अमेरिका दौरा झाला पाकीस्तानला सहकार्य F—१६ लढाऊ विमान न देण्याचे आव्हान केले. अमेरिकन संसदेसमोर त्यांनी भाषन केले. त्यामुळे भारताच्या शक्तिमध्ये वाढ झाली हे मोदींची कार्य महत्वपूर्ण आहे हे त्यांच्या सर्वाधिक विदेशी दौऱ्याचे फलीत आहे. २०१४ मध्ये कोमकासा येथे लष्करी करार झाले.

अमेरिकेशी जवळीक साधताना आपल्या पारंपारीक मित्र रशियाला सुध्दा भारताने दुर केले नाही. रशिया सोबत देखील देखील अनेक लष्करी महत्वपूर्ण करार भारताने केलेले दिसुन येतात.

२) आर्थिक गुतवणुकीवर भर :— देशाच्या विकासाचा महत्वाचा स्त्रोत म्हणजे विदेशातील मोठया गुंतवणुक दारांना भारतीय बाजारपेठेचे महत्व पटवून देणे व्यापार करण्यासाठी भारतीय बाजारपेठ हि मोठी चालुन आलेली संधी आहे. हे लक्षात आनुन देणे त्यांना व्यापारासाठी विविध संधी उपलब्ध करून देने त्यांना भारतीय बाजार पेठेत निवेश करण्यासाठी आकर्षीत करणे यामुळे GDI ला सर्वाधीक निवेश मिळविणारा ९ वा देश ठरला. JDP मध्ये वाढ झाली, विश्व बॅंकेत दिलेल्या आकडे वारीवरून हे ठरविण्यात आले. 'मेकइन इंडिया' स्कील इंडिया (आत्मनिर्भर भारत) या भर दिला.

३) भारतीय संस्कृतिचा प्रचार—प्रसारातून जागतिक प्रतिष्टा :—

प्राचीन भारतीय संस्कृती ही जागतिक मानव जातीला मिळालेली महत्वपूर्ण देणगी आहे या सांस्कृतिक ज्ञानाचे संवर्धन व जतन करुन त्याचा प्रचार विश्वपातळीवर केला. याचा लाभ भारतीय राष्ट्र हिता झाला. जागतिक प्रतिष्टेत वाढझाली. सांस्कृतिक भावनात्मक संबध प्रस्थापीत होऊ लागले. जागातिक पातळीवर हिन्दी भाषेला महत्व दिले.

पंतप्रधान मोदी यांनी जपान देशाला भेट दिली तेव्हा क्योटो या शहराची निवड केली कारण क्योटो बौध्द धर्म सांस्कृतिक वारसा मिळालेला ठिकाण होते. त्यामुळे दोन्ही देशात पुर्वीच्या काळापासूनच सांस्कृतिक भावनात्मक संबंध आहेत

याचे महत्वपटवून दिले. त्यामुळे मैत्रीपूर्ण संबधात भर पडली. म्यानमार, इराण मध्ये शिखधर्मांची लोकसंख्या अधिक आहे. त्यामुळे राष्ट्रीय स्तरावर असलेले रोग दूर केले जाऊ शकतात त्याचे महत्व जगाला लक्षात आनुन दिले त्यामुळे भारत ही मुळ योग भुमी आहे. योग दिवस ही आंतरराष्ट्रीय योग दिवस म्हणून सहमती देण्यात आली. यामुळे संपूर्ण विश्व भारतासोबत जोडले गेले. उत्तराखंड याचे मुख्य ठिकाण बनले. यातून भारताचे Soft Power दिसून येते.

४) 'नो फर्स्ट युज' धोरणात बदल :—

पंडीत नेहरू याच्या आदर्शवादी परराष्ट्र धोरणाला स्वीकार करण्यात आला. भारत म. गांधी यांचा देश आहे. त्यामुळे त्याच्यावर आक्रमण केले तरी तो काहीच प्रतिउत्तर देणार नाही गुपचुप आक्रमण सहन करत बसेल. कोनत्याच शत्रुवर भारत प्रथम आक्रमण करणार नाही हे धोरण मोदी पूर्व कालखंडात होते. पंतप्रधान मोदी यांनी शत्रुच्या आक्रमक हालचाली लक्षात येताच आक्रमण होण्याचा वाट बघत न बसता शत्रुवर हल्ला करून त्याचा बंदोबस्त केला.

५) प्रवासी भारतीय संम्मेलन :—

१९९८ ला सर्व प्रथम डायस्पीरा येथे प्रवासी भारतीय संम्मेलन घेण्यात आले. त्यानंतर सर्वाधिक भर मोदी कालखंडतील परराष्ट्र धोरणात प्रवासी भारतीय संम्मेलनावर देण्यात आलेला आहे. प्रथम दुसऱ्या राष्ट्रातील जनते सोबत भावनात्मक संबध प्रस्थापीत केले पाहीजेत. यातून राष्ट्रीय हित साध्य केले जाऊ शकते. यालाच प्रवासी सांस्कृतिक रननिती म्हटले जाते. अमेरिके मध्ये प्रत्येक वर्षी सार्वजनिक स्वरुपात प्रवासी भारतीय सम्मेलन घेण्यात येते त्याच प्रमाणे ऑस्ट्रेलीया मध्ये देखील मोठया प्रमाणत प्रवासी भारतीय सम्मेलन कार्यक्रमाचे आयोजन केले जाते. भारतीय अर्थव्यवस्थेमध्ये यांचे महत्वपूर्ण योगदान आहे. नरेंद्र मोदी कालीन परराष्ट्र धोरणात प्रवासी भारतीयांना महत्वाचे मानले आहे. 'मेकईन इंडिया' या कार्यक्रमाचा मोठे योगदान प्रवासी भारतीयांचे आहे.

६) लष्करी सामर्थ्यात आत्मनिर्भरता :—

विश्वशांततेला कोणत्याही प्रकारे धोका न होता आपल्या लष्करी सामर्थ्या मध्ये प्रगती करून शत्रूराष्ट्राला नामोहरम करणे. चीन पाकीस्तान सारख्या पारंपारीक शत्रू राष्ट्रांच्या लष्करी आक्रमणास योग्य प्रत्युत्तर देणे त्यासाठी भारताने फ्रान्स सोबत करार केले राफेल अथवा सुरक्षाप्रणाली विकसित केली शस्त्रांच्या मध्ये आत्मनिर्भर बनायचे आहे. १९.३१ मध्ये अमेरिका शस्त्राच्या मध्ये आत्मनिर्भर बनली त्यामुळे त्यांचा शस्त्राच्या संबधी व्यापार वाढला त्यामुळे अमेरिका जागतिक महासत्ता बनली त्या प्रमाणे भारताने शस्त्राच्या संबधी निर्भर— सहयोगीता—आत्मनिर्भरता असे टप्पे गाठलेले दिसून येतात. भारत— अमेरिका ऑस्ट्रेलिया—जपान संरक्षणात्मक गठबंधन करण्यात आले.

७) परमाणु निर्यात— नियंत्रन व विस्तार —:

१९९६ मध्ये हॉलंड टिकाणी या देशांची परिषद झाली या परिषदेमध्ये सर्वप्रथम मिसाईल तंत्रज्ञान (MTCR) नियंत्रना संबधी करार करण्यात आले. क्षेपणास्त्र — मानवरहीत तंत्रज्ञान प्रसारण नियंत्रन करणत आले. ८ डिसेंबर २०१७ मध्ये 'वाजीनार' येथे भरविण्यात आलेल्या परिषदेमध्ये या देशांचा समावेश होता. २०१६ मध्ये भारत देशाला या संघटनेचा सदस्य म्हणून सहमती मिळाली. इराण, उत्तर कोरिया, पाकीस्तान हे देश अत्याधुनिक क्षेपणास्त्राच्या तंत्रज्ञानावर भर देत आहेत. त्यासाठी भारताला या संघटनेच्या सदस्यत्वाची आवश्यकता होती

८) एन.एस.जी :—

परमाणु अप्रसार करणारी महत्वाची आंतरराष्ट्रीय संघटना बनली आहे. देशाच्या तंत्रज्ञान— अवकाश कार्यक्रम अणुउर्जा निर्मीती साठी अणु पुरवठा करणारी हि जगातील सर्वात महत्वाची संघटना आहे. चीन याचा सदस्य देश नसल्यामुळे भारताचे सदस्य महत्वपूर्ण बनले आहे. एम.टि.सी.आर मध्ये भारताचा सहभाग महत्वपूर्ण ठरला आहे. भारत हे आक्रमक राष्ट्र नसून शांतता प्रियराष्ट्र आहे. तो अनु—इंधन—उपग्रह प्रक्षेपण तंत्रज्ञाणाचा वापर राष्ट्रीय—मानवी विकासाठी करता

[illegible] प्रतिमा भारताची आंतरराष्ट्रीय [illegible] निर्माण [illegible] आहे एक [illegible] देश [illegible] देश म्हणुन भारत देशाची ओळख निर्माण केलेली आहे. १९८५ ला या संघटनेची स्थापना ऑस्ट्रेलिया या देशात झालेली आहे. १९८० च्या दशकात इराक मध्ये रासायनिक–जैविक हत्यारावर नियंत्रन प्रस्थापीत करण्यासाठी या संघटनेची स्थापन करण्यात आली. या . संघटनेचे ४३ वा सदस्य बनला. एक नवीन परिवर्तन देशाच्या परराष्ट्र धोरणामध्ये दिसून येते. (NSG) जगामध्ये परमाणु पुरवठा करणाऱ्या देशाचे संघटन म्हणुन ओळखले जाते. १९७५ मध्ये संघटनेची स्थापना करण्यात आली एकूण ४८ देश सदस्य आहेत. या संघटनेला लंडन क्लब म्हणुन देखील सुरूवातीस ओळखल्या जात होते. NPT वर स्वाक्षरी केलीतरच त्या देशाला परमाणु इंधनाचा पुरवठा केल्याजातो भारत देशमात्र याला अपवाद ठरला आहे. आंतरराष्ट्रीय परमाणु उर्जा एजंसि (IAEA) चा सदस्य म्हणुन भारताला मान्यता दयावी साठी अमेरिकेन समर्थन दिलेलेआहे. पण चीन याला आर्यलंड या देशानी देखील भारतीय सदस्यत्वाचा विरोध केला आहे. कारण भारताने NPT वर स्वाक्षरी केलीली नाही.

९) G–२० संम्मेलन :–

जर्मनी या देशात प्रगत राष्ट्रीय G–२० संम्मेलन हॅम्बर्ग येथे पार पडले. या संम्मेलमामध्ये पंतप्रधान मोदी यांनी आंतकवादाला नष्ट करण्यासाठी ११ उपाय योजना सांगीतल्या त्याचा वापर करून दहशतवादाची समस्येचा काही प्रमाणात अंत होऊ शकतो.

१०) संयुक्त राष्ट्र संघ :–

मानवाधिकाराचे संरक्षण व संवर्धन करण्याच्या महत्वाची भुमीका भारताने घेतलेली आहे. ४२ वे संम्मेलन ९ ते २७ सप्टेंबर २०१९ जिनेव्हामध्ये भरविण्यात आले. जिनेव्हा शहरात निन शस्त्र नियत्रण परिषदा घेतल्या होत्या.

मॅनमार, गाझा, व्हेनेझुएला पाकिस्तान येथील मानवाच्या एकूण स्थीतीचे सिंहावलोकन करण्यात आले. या संम्मेलनामध्ये क्विरनी घोषना, [illegible] दुर्गा भागात [illegible] आहे २०२२ देशात [illegible] वर्षासाठी या परिषदेचा [illegible] गेले.

२०२१–२०२२ मध्ये [illegible] आर्थिक व सामाजिक परिषदेचा अस्थायी सदस्य म्हणुन निवडण्यात आला क्षेत्रीय [illegible] तिनवर्षासाठी भारत देशाची निवड करण्यात [illegible] यातून भारतीय परराष्ट्र धोरणाचा प्रभाव संयुक्त राष्ट्र संघटनेवर देखील दिसून येतो. UNI च्या [illegible] व्या अमृतमोहात्स्वी प्रसंगी पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांचे नेतृत्व एक जागातिक नेतृत्व म्हणुन [illegible] आले. जगातील सर्वात मोठा लोकशाही असलेला भारत देश आहे. त्यामुळे सुरक्षा परिषदेतील कायम स्थायी सदस्यत्व देण्यात यावे तो भारताचा अधिकार आहे.

निष्कर्ष :–

१) चीन च्या विस्तारवादी धोरणाला [illegible] देण्यासठी दिर्घ कालीन नियोजन करण्याची आवश्कता आहे.

२) अमेरिका व रशिया या महासत्तवरील निर्भरता कमी करून आत्मनिर्भर बनवण्यासाठी दिर्घ कालीन योजना आखावी.

३) भारत – रशिया मैत्रीमध्ये चीनचा प्रवेश भारतासाठी घातक असून चीनला कायमचा रशिया पासून दुर ठेवण्याचे धोरण आखावत.

४) परराष्ट्र धोरणात नवीन आव्हाने निर्माण होत आहेत त्यासाठी परराष्ट्र विषय तज्ञांची फौज उभी करावी.

५) आर्थिक प्रगतीला अत्यंत महत्वाचे [illegible] असल्यामुळे प्रत्येक राष्ट्र हे महत्वपूर्ण [illegible] आहे. त्यासाठी दुरवर असलेल्या [illegible] भावनाक अवहेलना केल्या जाऊ नये.

संदर्भ ग्रंथसुची:–

1 गहलौत सिंह बी–भारतीय विदेश नीति अर्जुन पब्लिसिंग हाउस नई दिल्ली. २००४

2- कल्छल दिपीका / उमेश उजगरे— योजना विकास समर्चित मासिक २०२१, नवी मुंबई
3- www.India cousur 2020 Relision.
4- www.India. Gou-in
5 www.9cinu.ong
6 www. Wikipdiya. Org.
7 ओझा —एन.एन भारत एवं विश्व आंरराष्ट्रीय मुद्दे एक आंतरराष्ट्रीय संस्थाए कॉनीकल बुक्स नवी दिल्ली २०
8- सकाळ— वर्तमानपत्र
9- लोकसत्ता— वर्तमानपत्र
10- हिन्दु —वर्तमानपत्र